

Розділ 3

СОЦІАЛЬНІ РЕАЛЬНОСТІ В ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

УДК 316.722:27-312.7

Глинська, Л., Манойленко, Д. (2019). Роль позакультових практик християнських церков у соціокультурному середовищі міста. *Соціологічні студії*, 1(14), 53–59.

DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2019-01-53-59>

Роль позакультових практик християнських церков у соціокультурному середовищі міста

Людмила Глинська –
доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний
педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького, Мелітополь,
Україна

Lyudmila Glinskaya –
Associate Professor of Sociology
Department, Melitopol State
Pedagogical University named
after Bogdan Khmelnytsky,
Melitopol, Ukraine
E-mail: glinkaskay.lyudmila2016@gmail.com
ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-2223-2024>

Дар'я Манойленко –
магістр соціології,
МДПУ імені Богдана Хмельницького,
Мелітополь, Україна
E-mail: dasha28manoilenko@gmail.com

Darya Manoilenko –
Master of Sociology, Melitopol State
Pedagogical University named after
Bogdan Khmelnytsky, Melitopol, Ukraine
E-mail: dasha28manoilenko@gmail.com
ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-1018-7772>

DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2019-01-53-59>

Received: April, 2019
1st Revision: April, 2019
Accepted: May, 2019

У статті виконано аналіз особливостей позакультової діяльності християнських церков та їх ролі в суспільному житті взагалі й в окремому місті Мелітополі Запорізької області зокрема. Стверджується, що останнім часом спостерігаємо посилення впливу церкви на суспільне життя міста як осередку миру та злагоди. З'ясовано, що християнські церкви виступають стабілізаційним чинником життя громади. Позакультурні практики стають також потужним засобом оновлення церкви, зміцнення її позицій у суспільстві й сприяють формуванню нових і закріпленню старих зв'язків. Досліджено та встановлено, що суспільну діяльність християнських церков спрямовано на участь у міських заходах, на волонтерську діяльність, співпрацю з національно-культурними товариствам, участь у міських і соціально-мистецьких форумах, спільних засіданнях із громадськими організаціями міста, участь у державних та міських святах, науково-практичних конференціях, організацію допомоги малозабезпеченим, вимушеним переселенцям і військовим.

Ключові слова: церква, місто, позакультові практики, суспільна діяльність, соціокультурне середовище.

Glinskaya Lyudmila, Manoilenko Darya. The Role of out-Cultic Practices of Christian Churches in the Socio-Cultural Environment of the City. The article analyzes peculiarities of noncultural practices of Christian churches and their role and significance in the life of both society as a whole and in a particular city. The study of extracurricular activity becomes of special significance, as it serves to form a favorable socio-psychological climate in society and inter-confessional

interaction. Today, the Church seeks to take an active part in social processes. The right to confine itself to cult practices as an instrument of influence on people is insufficient.

It is precocity practice that can become a powerful means of renewal of the church, strengthening its positions in society, and will contribute to the formation of new social ties. In order to clarify the peculiarities of the civic orientation of the extracurricular activities of Christian churches, in February 2018, a sociological study was conducted in the city of Melitopol, Zaporizhzhia oblast. The sample consisted of 520 young people in the city. The results of the study showed that 54.4% of young people consider themselves believers. Speaking about the influence of extracurricular practices on the young person, our respondents indicated that they allow themselves to develop, develop, and become an active member of the community.

The main reasons for the spread of extracurricular practices, in the opinion of the youth we surveyed, is primarily the desire of the church to carry out charitable and missionary activities, as well as the desire to unite people with common interests who are interested in such activities. The main areas of developing noncultorial practices include youth cultural and educational measures, prevention of harmful habits, assistance, material and moral support to various groups of the population, organization of leisure for children and youth, etc.

The development of extracurricular practices suggests that today's church is not a closed system; it is open to the changes taking place in modern Ukrainian society.

Key words: church, city, extracurricular practices, social activity, socio-cultural environment.

Глинская Людмила, Манойленко Дарья. Роль внекультовых практик христианских церквей в социокультурной среде города. В статье анализируются особенности внекультовой деятельности христианских церквей и их роли в общественной жизни вообще, а также в отдельном городе Мелитополе Запорожской области в частности. Утверждается, что в последнее время наблюдается усиление влияния церкви на общественную жизнь города как ячейки мира и согласия. Выясняется, что христианские церкви выступают стабилизирующим фактором жизни общества. Внекультовые практики становятся также мощным средством обновления церкви, укрепления ее позиций в обществе и способствуют формированию новых и закреплению старых связей. Выявлено, что общественная деятельность христианских церквей направлена на участие в городских мероприятиях, на волонтерскую деятельность, сотрудничество с национально-культурными обществами, участие в городских и социально-художественных форумах, совместных заседаниях с общественными организациями города, участие в государственных и городских праздниках, научно-практических конференциях, организацию помощи малоимущим, вынужденным переселенцам и военным.

Ключевые слова: церковь, город, внекультовые практики, общественная деятельность, социокультурная среда.

Постановка проблеми та визначення актуальності її дослідження. В Україні протягом останніх десятиліть спостерігаємо тенденцію до посилення впливу церкви та релігії на життя суспільства. Намагаючись знайти свою нішу в соціокультурному просторі міста, вона спрямовує свою діяльність на розв'язання сучасних соціальних проблем. Із давніх часів і до наших днів релігія розвивалась і трансформувалась відповідно до вимог суспільства. Останнім же часом простежуємо релігійний ренесанс, посилення впливу релігійного чинника на суспільне життя, адже цінності, які релігія намагається прищепити віруючим, збігаються із суспільними вимогами та потребами. Суспільна та релігійна сфери залишаються не ізольованими одна від одної, а відчувають взаємовплив, намагаючись реалізувати свої інтереси й потреби.

За сучасних умов залучати до релігії нові покоління громадян лише завдяки культовим практикам досить складно, тим більше, що такі практики мають суто релігійне наповнення та позбавлені соціального. Позакультова ж діяльність має прикладний характер, доповнюючи культові практики реальною діяльністю, спрямованою на розв'язання різноманітних соціальних проблем, що особливо приваблює молоде покоління. Утім, така діяльність сприяє й реалізації християнських догм.

Актуальність дослідження позакультової діяльності зумовлена тим, що віряни та потенційні віряни за посередництвом участі в таких практиках отримують реальну можливість у самореалізації та самовдосконаленні. Отримання практичного досвіду в такій діяльності на основі вже наявного життєвого досвіду може підготувати молодь до соціальних ризиків, які виникають у суспільстві, вселити надію у свою корисність суспільству, зрештою – допомогти в подоланні тих чи інших проблем, які виникають у їхньому житті. З огляду на це, дослідження позакультової діяльності християнських церков набуває особливої значущості, оскільки сприяє формуванню сприятливого соціально-психологічного клімату в суспільстві, міжконфесійній взаємодії, налагодженню діалогу між церквою та державою.

Більшість сучасних науковців, аналізуючи ці процеси, зосереджують увагу на вивченні культової діяльності та окремих напрямів позакультової діяльності (Сальнікова, 2010), ігноруючи роль останньої в процесі згуртування й інтеграції суспільства навколо загальнохристиянських і громадянських цінностей.

Тому дослідження позакультової діяльності, її спрямованості, структури, та впливу на молоду людину актуалізується як із теоретичного, так і з практичного погляду.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досвід емпіричних досліджень релігійності, взаємодії релігії та інших сфер людської життєдіяльності представлено в працях Л. Бевзенко, Н. Дудар, А. Ніколаєвської, С. Щудло (2014), М. Паращевіна, Л. Рязанової, Д. Мироновича, О. Решетняк, С. Сальнікової (Миронович та ін., 2013; Сальнікова, 2017), В. Любчук (2013) й інших українських соціологів.

Значний внесок у дослідження культової, позакультової діяльності крізь призму відносин «державо–церква» та їх ролі у формуванні громадянських якостей особистості здійснено сучасними українськими релігієзнавцями Т. Євдокімовою, В. Єленським, А. Колодним, Л. Филипович, Ф. Шандор.

Аналізу взаємозв'язків суспільства й релігії, політики та церкви, функціонування релігійних утворень в умовах відродження духовності й національної самосвідомості стосуються наукові праці Ю. Кальніш, О. Саган, М. Кирюшко.

Емпіричну базу статті становлять результати соціологічного дослідження «Особливості громадянської спрямованості позакультової діяльності сучасних християнських церков», проведеного Центром соціологічних досліджень МДПУ ім. Богдана Хмельницького) у місті Мелітополі в лютому 2018 р. Вибіркова сукупність становила 520 молодих людей міста, вибірка репрезентативна за статтю, віком від 18 до 35 років, помилка дослідження не перевищує 3,2 %; метод збору інформації – анкетування самозаповнення. З урахуванням поселенських відмінностей у характері релігійності населення (Сальнікова, 2017) та регіональної специфіки релігійних організацій України (Яремчук, 2016) опитування проводили для міської молоді Південно-Східного регіону, для якого Мелітополь був типовим містом.

Мета статті – виявлення ролі й значення позакультової діяльності християнських церков у соціокультурному середовищі міста як стабілізаційного чинника життя громади.

У статті передбачено виконання таких **завдань**:

- розкрити особливості позакультових практик сучасних християнських церков у житті суспільства та конкретного міста;
- з'ясувати роль позакультових практик у формуванні особистості як суб'єкта громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В умовах становлення громадянського суспільства набуває актуальності проблема формування такої моделі державно-церковних відносин, що ґрунтується на партнерських зв'язках. Кожна із зацікавлених сторін намагається віднайти й реалізувати власні інтереси. Водночас така модель передбачає також урахування інтересів іншої сторони. Сучасні відносини між церквою та державою орієнтовані на діалог і партнерство, що, на нашу думку, дасть поштовх і для розвитку позакультових практик (Здіорук, 2010).

Потрібно зазначити, що духовність, її формування, піклування про віруючих були прерогативою церкви й раніше, але за умов суспільної трансформації, яка торкнулася також церкви, відбувається активний пошук нових методів її діяльності, спрямованої на розвиток в особистості якостей громадянина. Крім форм богослужіння, християнські церкви розвивають та урізноманітнюють напрям позакультових практик, що зорієнтований на соціальну проблематику (Колодний, 2011). На нашу думку, позакультові практики перевизначають роль церкви в сучасному суспільстві, суттєво підвищують її можливості в пропагуванні громадянського способу життя за межами культової споруди. Прагнення церкви активно брати участь у житті суспільства та створювати гідну конкуренцію державі й громадським інституціям знаходять своє відображення в здійсненні позакультових практик.

Така переорієнтація пов'язана з тим, що церква прагне й сама брати активну участь у суспільних процесах. Справа в тому, що обмежуватися лише культовими практиками як інструментом впливу на людей сьогодні є недостатнім. Саме позакультові практики, на нашу думку, можуть стати потужним засобом оновлення церкви, зміцнення її позицій у суспільстві, сприятимуть формуванню нових та закріпленню старих соціальних зв'язків. Тим більше, що позакультові практики також можуть бути одним із досить ефективних способів місіонерської діяльності, на що звернули увагу, передусім,

протестанти. Хоча, як відзначає А. Колодний, досвід України показує, що традиційні християнські церкви все ж не досить прихильно ставляться до таких практик «через невміння та небажання» (Колодний, 2007, с. 54).

Результати дослідження особливостей громадянської спрямованості позакультової діяльності сучасних християнських церков у місті Мелітополі показали, що більшість опитаних (54,4 %) відчують себе віруючими, 22,6 % не ідентифікують себе як віруюча людина, а 23,0 % взагалі затруднилися з відповіддю.

Відповіді респондентів щодо ролі релігії та церкви в духовному житті країни розподілилися таким чином: 28,9 % опитаних вважають, що вона задовольняє релігійні потреби віруючого; 24,4 % – зберігає традиції народу; 18,6 % – зміцнює мораль в українському суспільстві. 12,8 % молодих людей відповіли, що їхня діяльність повинна бути обмежена, а 10,6 % вважають, що роль церкви в духовному житті країни полягає в тому, що вона займається благодійністю.

Говорячи про вплив позакультових практик на молоду людину, наші респонденти насамперед зазначили, що вони дають змогу розвиватися, самовдосконалюватися, стати активним членом громади. Участь молоді в позакультових практиках, на думку опитаних, залежить від особистісного фактора – бажання та розуміння необхідності цієї роботи як для власного розвитку, так і для суспільства. Респонденти також вважають, що для поширення позакультових практик потрібно налагодити систему інформування про цей напрям роботи церкви.

Оскільки багато соціальних проблем стосуються молоді, то такому напрямку позакультових практик священники та їхні прихожани приділяють особливу увагу. Це зумовлено тим, що самі освітні заклади недостатньо активні в справі виховання молодого покоління, сім'я теж далеко не завжди бере активну участь у вихованні дітей і молоді, прищепленні їм моральних норм та цінностей. Серед важливих факторів, які зумовлюють увагу церкви до дітей і молоді, є поширення в молодіжному середовищі шкідливих звичок, загалом шкідливого способу життя, незайнятість молоді та дітей у продуктивних формах дозвілля. Саме ці причини спонукають церкву до активних дій: молодь залучають до позакультових практик через волонтерські рухи, завдяки чому молоді люди допомагають хворим, малозабезпеченим сім'ям, сиротам.

Основними причинами поширення позакультових практик, на думку опитаної молоді, є насамперед прагнення церкви виконувати благодійну та місіонерську діяльність, а також бажання об'єднати людей зі спільними інтересами, які зацікавлені в такій діяльності.

Респонденти також відзначили власну активну участь у позакультовій діяльності, зумовлену як прагненням отримати нову інформацію, нові знання, розвивати особистість у цілому, так і бажанням надати посильну допомогу людям, які цього особливо потребують. До напрямів такої діяльності, які користуються популярністю, респонденти віднесли відвідування хворих і людей похилого віку, організацію таборів для дітей, зустрічі з людьми з особливими потребами.

Основними напрямками позакультових практик, які розвиваються, молодь вважає культурно-просвітницькі заходи, профілактику шкідливих звичок, організацію дозвілля для дітей та молоді (літні табори), надання допомоги, матеріальної й моральної підтримки різним верствам населення.

З огляду на це, можна вважати, що позакультові практики прищеплюють молоді моральні та духовні якості, здатність співчувати, бути небайдужими до чужої біди. Серед основних напрямів, які, на думку молоді Мелітополя, варто розвивати, називалися ті, у яких респонденти брали участь (на зразок надання допомоги різним категоріям населення), а також різноманітні форми роботи з бездомними людьми, з особами, котрі перебувають у місцях позбавлення волі тощо. Задля популяризації позакультових практик респонденти вважають, що варто започаткувати серію теле- та радіопередач про цей напрям роботи християнських церков.

Розглядаючи роль священників у позакультових практиках, відзначимо, що вони виступають своєрідними модераторами, тобто визначають напрями й характер діяльності в межах таких практик.

Залучення молодих людей до таких практик ґрунтується переважно на їхньому інтересі та бажанні. Однією з особливостей позакультової діяльності християнських церков є їх орієнтація на різні соціальні групи. Кожна з християнських церков прагне у своїй діяльності максимально враховувати потреби та інтереси тієї соціальної групи, на яку спрямовано практики. Отже, і підходи до організації та змісту позакультових практик бувають різні. Зокрема, для людей похилого віку потрібна допомога у вирішенні

тих чи інших побутових питань, для людей з обмеженими можливостями дуже важливою є проблема соціалізації та соціальної адаптації, що може реалізовуватися як у контексті культових, так і позакультових практик. Для дітей та молоді актуальними є проблеми, що виникають у їхньому міжособистісному спілкуванні, взаємодії зі старшим поколінням, у тому числі з батьками, учителями й ін., головні акценти тут зміщуються у сферу дозвілля.

Виявилося, що молодь охоче бере участь у таких практиках. Священики відзначали соціально-психологічну, навчальну, адаптаційну, патріотичну, оздоровчу, дозвілєву функції позакультових практик тієї чи іншої церкви. Щодо мотивів участі молоді в цих практиках, то вони варіювали від прикладу батьків до способу самовираження. На думку священиків, молодь охочіше бере участь у тих практиках, які стосуються безпосередньо її власних проблем. Особливою популярністю у віруючої молоді користуються бази відпочинку (у тому числі й міжконфесійні), молодіжні табори, паломницькі поїздки, фестивалі та концерти. Надаючи великого значення цим видам діяльності, християнські церкви, особливо протестантські, намагаються залучати молодь і до праці на благо громади, суспільства в цілому.

Важливим інструментом, що сприяє зміцненню духовності, миру й злагоди за теперішніх обставин, стає участь у діалозі конфесійних лідерів різних релігійних громад. Із цією метою в місті Мелітополі створено Міжконфесійний комітет християнських церков. Оскільки будь-який релігійний рух обов'язково має на увазі і людей, які не прийняли його, на думку пресвітера релігійної громади «Церква Євангельських християн “Благодать”» м. Мелітополя Михайла Брицина, можна та потрібно говорити про релігійні аспекти в міському житті. До принципів засад міжконфесійного діалогу потрібно віднести усвідомлення лідерами релігійних груп їхньої відповідальності за все, що відбувається на всій території громади, оскільки в нашому глобалізованому світі сьогодні неможливо влаштувати локальний рай. Тобто програш у чомусь вірян однієї конфесії, найімовірніше, означатиме і програш усіх, і певним чином проблеми для всього міста.

Ще один важливий чинник цивілізованого міжконфесійного діалогу духовні лідери міста вбачають у позиції міської влади. На їхню думку, неприпустимо, коли принцип «відокремлення церкви від держави» дає змогу владі інколи усунутися від забезпечення нормальних відносин між релігійними групами, що розміщені на теренах громади, оскільки в багатьох випадках лише влада може запросити до діалогу, а іноді й зажадати його. Не менш важливо, щоб світська влада в рамках її повноважень підтримувала правильний баланс у взаєминах між цими групами. Саме дотримання цих принципів і може засвідчити компетентність органів влади як суб'єктів культурної розбудови міста, які повинні опиратись і на консолідовану думку релігійних громад, провідниками якої в розробці й утіленні міської міжкультурної стратегії виступають пастори релігійних громад.

Одним із засобів міжконфесійного діалогу щодо актуальних проблем регіону та міста релігійні лідери й служителі церков Мелітополя обрали зустрічі з представниками влади міста та громадськості у вигляді регулярних молитовних сніданків. У світовій практиці молитовні сніданки є важливим інструментом, що сприяє зміцненню духовності, миру й злагоди, свідченням підтримки моралі, заснованої на християнських цінностях. У червні 2018 р. відбувся черговий із таких заходів, організований Міжконфесійним комітетом християнських церков, куди, крім священнослужителів, представників релігійних громад, запрошено представників влади, бізнесу, охорони здоров'я, культури, освіти, науки, національних товариств та громадські діячі.

Пресвітер релігійної громади «Церква євангельських християн “Благодать”» Михайло Брицин відзначив, що молитовний сніданок за темою «Мир і добробут нашого міста. Роль церкви» відбувається, насамперед, тому, що «ми думаємо про майбутнє і хочемо знаходити спільну мову з кожною людиною, тому що релігія – це невід'ємний елемент міжкультурності» (запис виступу М. Брицина на молитовному сніданку). На переконання релігійного діяча, «не тільки церкви відкрили для себе можливість допомогти потребуючим у цей непростий час, а й відкрили очі багатьом на справжній сенс існування церкви» (запис виступу М. Брицина на молитовному сніданку).

У привітальному слові голова Міжконфесійного комітету християнських церков, старший єпископ Апостольської євангельської церкви «Слово життя» Дмитро Бодю зазначив, що показником спільної діяльності церков у Мелітополі упродовж тривалого часу, коли церкви надавали посильну допомогу міській владі в облаштуванні побуту військовиків, переселенців, жителів прикордонних міст і сіл, було

щире здивування вимушено переселених осіб тим, що різні церкви міста, попри всі розбіжності їхніх релігійних доктрин, злагоджено відгукнулися на їхню потребу в допомозі, як священники різних церков знають один одного й плідно співпрацюють. Тому є всі підстави констатувати, що участь священників християнських церков Мелітополя в подібних зустрічах сприяє формуванню добрих стосунків між християнами різних конфесій та стала унікальним просвітницьким майданчиком у громадському житті міста. За результатами соціологічного опитування основними формами співпраці церков між собою є допомога малозабезпеченим (так вважає 34,8 % респондентів), спільне відзначення релігійних свят (23,9 %), допомога військовим в АТО, молитовні благодійні сніданки, спільні концерти до релігійних свят (18,2 %) тощо.

Результати дослідження також засвідчили, що взаємодія християнських церков Мелітополя з державою, передусім, проявляється у волонтерській допомозі (37,2 %), боротьбі з наркоманією й алкоголем (31,8 %) та турботі про сиріт (20,9 %). Зокрема, пресвітер протестантської церкви «Благодать» М. Брицин зауважив, що віруючі його церкви беруть активну участь у житті міста: це і допомога бездомним, ВІЧ інфікованим, військовим АТО тощо (інтерв'ю з М. Брициним).

Серед видів співпраці християнських церков із державою важливими є також формування сімейних цінностей, допомога бідним, любов до країни та громадська діяльність. Молодь підкреслює також роль освіти та пропагування здорового способу життя, допомоги в розвитку міста.

Щодо співпраці християнських церков із мерією м. Мелітополя, то вона полягає в участі в міських заходах, а саме: у волонтерській діяльності, співпраці з національно-культурними співтовариствами, підготовці інтеркультурної стратегії міста, міських і соціально-мистецьких форумах, у спільних засіданнях громадських організацій, державних та міських святах, у науково-практичних конференціях. Так, у рамках 500-річчя Реформації протестантськими віруючими проведено наукову конференцію й виставку в краєзнавчому музеї міста, у якій узяли участь науковці, студенти та віруючі православних і католицьких церков міста.

Молодь християнських церков також організовує в міському парку й у Палаці культури концерти, флешмоби, фестивалі сім'ї; активно відвідує спортивні секції; організовує музичні фестивалі, літні табори; співпрацює з національно-культурними співтовариствами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане, відзначимо, що, незалежно від ступеня прихильності до позакультових практик, усі християнські церкви усвідомлюють необхідність розвитку як власної, так і міжконфесійної позакультової діяльності, акцентують увагу на необхідності співпраці з державними інституціями. Більшість опитаних священників схиляються до думки про те, що у своїй роботі їм обов'язково потрібно враховувати суспільні виклики, оскільки церква, особливо на сучасному етапі, не відділяє себе від суспільства і його нагальних проблем, що роль церкви як соціального та релігійного інституту в розв'язанні цих проблем має бути більш значущою.

Отже, у межах проведеного нами дослідження встановлено, що церква використовує нові форми діалогу з громадськістю міста, а її позакультова активність зазнає змін і перебуває в стані постійного позиціонування до потреб і вимог суспільства. Крім богослужінь, релігійні громади залучаються до суспільної діяльності, яка спрямована на допомогу знедоленим прошаркам суспільства – бідним, бездомним, на участь у міських заходах, волонтерську діяльність, співпрацю з національно-культурними співтовариствами, участь у спільних засіданнях громадських організацій і науково-практичних конференціях. Такі заходи реалізують освітянську функцію, що сприяє взаємодії між різними релігійними громадами. Крім розв'язання досить актуальних суспільних проблем, позакультові практики дають можливість для особистісної самореалізації, де кожна людина може розкрити свій потенціал, показати свої можливості. Така суспільна діяльність впливає на формування людини як гідного члена громадянського суспільства, який займається необхідною та корисною справою.

Розвиток позакультових практик свідчить про те, що церква як соціальний інститут може виступати соціально-стабілізаційним чинником життя міста, консолідуючи його мешканців, представників конфесійних й етнічних спільнот.

Джерела та література

1. Здіорук, С. І. (2010). Співпраця держави і релігійних організацій як запорука демократичного поступу України. *Релігійна панорама*. № 2, 35–39.

2. Колодний, А. (2007). Свобода місіонерської діяльності в Україні. *Релігійна панорама*. № 3, 52–56.
3. Колодний, А. (2011). Социальное служение конфессий Украины: мотивы, формы, проблемы. *Релігійна панорама*. № 6, 29–36.
4. Любчук, В. (2013). Релігійна віра як чинник участі особистості у позакультових практиках. *Соціологічні студії*. № 2(3), 93–97.
5. Миронович, Д., Решетняк, О., Сальникова, С. (2013). Религиозный капитал и религиозное участие в странах новой восточной Европы. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Соціологія*. Вип. 4, 16–27.
6. Сальникова, С. А. (2010). Конструювання змісту, особливостей та рівнів вимірювання релігійності (за даними емпіричного соціологічного дослідження). *Український соціум*. № 4 (35), 108–119.
7. Сальникова, С. (2017). Поселенські відмінності в характері інституційної релігійності волинян. *Соціологічні студії*. № 2 (11), 55–63. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2017-02-55-63>
8. Щудло, С. А. (2014). Релігійний вимір сучасного українського суспільства: регіональні особливості соціальних практик та ідентичностей *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. Вип. 63, 74–83.
9. Яремчук, С. (2016). Регіональна специфіка релігійних інституцій українського суспільства. *Соціологічні студії*. № 2 (9), 60–66. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2016-02-60-66>

References

1. Zdioruk, S. I. (2010). Cooperation of the state and religious organizations as a guarantee of democratic progress of Ukraine. *Religious panorama*. No 2, 35–39.
2. Kolodny, A. (2007). Freedom of Missionary Activity in Ukraine. *Religious panorama*. No 3, 52–56.
3. Kolodny, A. (2011). Social service of confessions of Ukraine: motives, forms, problems. *Religious panorama*. No 6, 29–36.
4. Lyubchuk, V. (2013). The Religious Belief as a Factor of a Person Participation in out-Cultic Practices. *Sociological Studios*. No 2 (3), 93–97.
5. Myronovych, D., Reshetniak, O., Salnikova, S. (2013). Religious Capital and Religious Participation in Countries of New Eastern Europe. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Sociology*. Issue 4, 16–27.
6. Salnikova, S. A. (2010). Constructing the Content, Characteristics and Levels of Measuring the Religiosity (according to empirical sociological research). *Ukrainian society*. No 4 (35), 108–119.
7. Salnikova, S. (2017). Location Differences in the Character of the Institutional Religiosity of the Volyn Residents. *Sociological Studios*. No 2 (11), 55–63. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2017-02-55-63>
8. Shchudlo, S.A (2014). Religious dimension of modern Ukrainian society: regional peculiarities of social practices and identities. *Social technologies: actual problems of theory and practice*. Issue 63, 74–83.
9. Iaremchuk, S. (2016). Regional Specificity of Religious Institutions of the Ukrainian Society. *Sociological Studios*. No 2 (9), 60–66. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2016-02-60-66>